

EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS KOMMISSION

Bryssel den 16.04.2004
KOM(2004) 261 slutlig

**MEDDELANDE FRÅN KOMMISSIONEN
TILL RÅDET, EUROPAPARLAMENTET OCH
EUROPEISKA EKONOMISKA OCH SOCIALA KOMMITTÉN**

**Förvaltning av upphovsrätt och närstående rättigheter
på den inre marknaden**

**MEDDELANDE FRÅN KOMMISSIONEN
TILL RÅDET, EUROPAPARLAMENTET OCH
EUROPEISKA EKONOMISKA OCH SOCIALA KOMMITTÉN**

**Förvaltning av upphovsrätt och närstående rättigheter
på den inre marknaden**

(Text av betydelse för EES)

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	4
Inledning.....	5
1. Förvaltning av rättigheter på den inre marknaden	6
1.1. Förvaltning av rättigheter - bakgrund och viktiga inslag	6
1.1.1. Förvaltning av rättigheter - olika kategorier och metoder	6
1.1.2. Nu gällande regelverk	6
1.2. Den inre marknads betydelse för förvaltningen av rättigheter	7
1.2.1. Immaterialrättens landspecifika karaktär	7
1.2.2. Gränsöverskridande utnyttjande av upphovsrätt och närstående rättigheter.....	7
1.2.3. Hinder för en inre marknad av förvaltning av rättigheter	7
1.2.4. EU-täckande licensiering	8
1.2.5. System för förvaltning av digitala rättigheter (DRM-system)	10
1.3. Slutsatser	12
2. Individuell förvaltning av rättigheter	13
2.1. Huvuddrag.....	13
2.2. Frågeställningar.....	13
2.2.1. Äganderätt till rättigheter	13
2.2.2. Lagstadgade villkor för överförande av rättigheter.....	13
2.2.3. Avtalsinnehåll och tolkning av avtal.....	14
2.3. Slutsatser	14
3. Kollektiv förvaltning av rättigheter.....	14

3.1.	Hur kollektiv förvaltning fungerar	14
3.1.1.	Utvecklingen av en gemensam förvaltning av rättigheter.....	14
3.1.2.	Huvuddragen för kollektiv förvaltning	14
3.2.	Rättsligt regelverk	15
3.2.1.	Kollektiv förvaltning i gemenskapens regelverk	15
3.2.2.	Kollektiv förvaltning i nationell rätt	16
3.3.	Samråd om kollektiv förvaltning på den inre marknaden	16
3.4.	Kollektiv förvaltning av rättigheter och konkurrens.....	17
3.5.	Frågor som kräver lagstiftning	18
3.5.1.	Etablering och form för upphovsrättsorganisationer.....	19
3.5.2.	Upphovsrättsorganisationernas förhållande till användarna	19
3.5.3.	Upphovsrättsorganisationernas förhållande till rättighetshavarna	20
3.5.4.	Extern kontroll av upphovsrättsorganisationerna.....	20
3.6.	Slutsatser	20

SAMMANFATTNING

Med ”förvaltning av rättigheter” menas hur upphovsrätt och närstående rättigheter förvaltas, dvs. licensiering, överlåtelse eller ersättning för alla typer av användning. Individuell förvaltning av rättigheter är när enskilda rättighetshavare själva säljer sina rättigheter till kommersiella användare. Med kollektiv förvaltning av rättigheter avses det system varigenom en upphovsrättsorganisation i egenskap av förvaltare förvaltar rättigheterna och bevakar, inkasserar och fördelar utbetalningen av royalties på flera rättighetshavares vägnar.

Sedan 1991 har gemenskapens regelverk i fråga om upphovsrätt och närstående rättigheter utökats med sju direktiv med materiella regler om upphovsrätt. I januari 2003 lade kommissionen dessutom fram ett förslag till direktiv om skydd av rättigheter (sanktioner och möjligheter att vidta rättsliga åtgärder). Förvaltningen av rättigheterna har däremot bara behandlats marginellt i gemenskapens regelverk och regleras därmed huvudsakligen i medlemsstaternas lagar. Mellan 1995 och 2002 genomförde kommissionen omfattande samråd om såväl den individuella som den kollektiva förvaltningen av rättigheter.

Detta meddelande följer upp samrådet och behandlar både individuell och kollektiv förvaltning. Det handlar om huruvida de nuvarande metoderna för förvaltning av rättigheter hindrar den inre marknaden från att fungera, i synnerhet med tanke på informationssamhällets framväxt.

I kapitel 1 beskrivs förvaltningen av upphovsrätter och närstående rättigheter, inklusive kopplingar till och effekter på den inre marknaden. När det gäller möjligheten till EU-täckande licensiering med gränsöverskridande effekt för vissa rättigheter har flera alternativ granskats. En sådan möjlighet bör vara marknadsstyrd och inriktad på att lägga en gemensam grund för kollektiv förvaltning. En annan fråga som behandlas i kapitel 1 är införandet av ett system för förvaltning av digitala rättigheter, DRM-system (*Digital Rights Management*). Kommissionen anser att utvecklingen av DRM-system i princip bör bygga på acceptans från alla aktörer, även konsumenter, och på den inriktning upphovsrätten har i lagstiftningen. En förutsättning för att rättighetshavarna och användarna, särskilt konsumenterna, ska kunna använda DRM-systemen och tjänsterna i hela EU är att de är driftskompatibla.

Kapitel 2 handlar om individuell rättighetsförvaltning. Där finner kommissionen att tillräcklig överensstämmelse föreligger mellan medlemsstaterna. För närvarande bedöms skillnaderna mellan nationella lagstiftningar inte som något problem för den inre marknaden. Utvecklingen på nationell nivå kommer dock även fortsättningsvis att bevakas.

I kapitel 3 avhandlas den kollektiva rättighetsförvaltning som är väletablerad i alla EU-medlemsstater. Den har blivit en ekonomisk, kulturell och social nödvändighet för förvaltningen av vissa rättigheter, även i de anslutande länderna. Att förvaltningen sköts effektivt, öppet och under ansvar är avgörande för att den gränsöverskridande saluföringen av varor och tillhandahållandet av tjänster grundade på upphovsrätt och närstående rättigheter på den inre marknaden ska fungera. En bättre fungerande inre marknad för förvaltning av kollektiva rättigheter kan bara bli verklighet om man kan åstadkomma en gemensam grund för hur upphovsrättsorganisationerna ska etableras och i vilka former, samt för deras arbetsätt och ansvarighet enligt goda styrelseformer, för intern som extern kontroll, inklusive tvistlösning. Lyckas man ta fram en gemenskapsram som anger allmänna villkor på dessa punkter uppnås målsättningarna för detta meddelande.

INLEDNING

Marknaden för varor och tjänster som grundar sig på upphovsrätter och närstående rättigheter omfattar ett brett utbud av produkter och tjänster. Traditionella varor och tjänster har alltid spelat en viktig roll för användning av upphovsrättigheter och närstående rättigheter, men genom informationssamhället öppnas nya marknader där skyddade verk kan exploateras via elektroniska produkter och interaktiva tjänster.

Upphovsrätsindustrins ekonomiska genomslagskraft i EU bör inte underskattas – den utgör över 5 % av BNP i hela EU¹. Den inre marknaden passar för de flesta typer av exploatering eftersom den ger stordriftsfördelar. De landgränser som tidigare kan ha hållit saluföring av upphovsrättsligt eller genom liknande rättigheter skyddade varor och tjänster tillbaka håller på att försvinna. Upphovsrättsligt skyddade varor och tjänster finns numera att tillgå och saluförs över hela EU – och detta med rätta, när så är ekonomiskt möjligt.

Den rättsliga ramen för skydd av upphovsrätt och närstående rättigheter i EU måste svara mot denna verklighet. Men nationella upphovsrättsliga regelverk grundar sig på olika rättsliga och kulturella traditioner. Å andra sidan stod det under 1970-talet klart att man måste harmonisera de olika medlemsstaternas upphovsrätt för att den inre marknaden ska fungera korrekt utan några hinder för den fria rörligheten för varor och tjänster och utan att konkurrensen snedvrids, vilket också klargjordes i flera av domstolens avgöranden².

Under åren 1995–2002 bedrevs omfattande samråd, och de första harmoniseringsinsatserna inriktades på den materiella upphovsrätten. Mellan 1991 och 2001 antogs sju direktiv³ som harmoniserade rättigheter och undantag och vissa andra delar av den materiella upphovsrätten.

Förutom materiell upphovsrätt behövs också gemensamma regler om hur rättigheterna ska hävdas om den inre marknaden för upphovsrättsligt skyddade varor och tjänster ska fungera riktigt. Ett direktiv om detta är för närvarande under behandling vid EU:s lagstiftande institutioner. Den aspekt av immaterialrätten som därefter kvarstår är rättighetsförvaltningen. När nu många aspekter av den materiella upphovsrätten har harmoniserats bör lika

¹ Den ekonomiska betydelsen av skyddet av upphovsrättigheter och närstående rättigheter i EU behandlas i en studie gjord på uppdrag av Europeiska kommissionen. Resultaten från denna studie finns tillgängliga sedan november 2003.

² Mål 158/86, Warner Brothers och Metronome Video mot Erik Viuff Christiansen, REG 1988, s. 2605; mål 341/87, EMI Electrola GmbH mot Patricia Im- und Export m.fl., REG 1989, s. 79.

³ Rådets direktiv 91/250/EEG av den 14 maj 1991 om rättsligt skydd för datorprogram (EGT L 122, 17.5.1991, s. 42); rådets direktiv 92/100/EEG av den 19 november 1992 om uthyrnings- och utlåningsrättigheter och vissa upphovsrätten närstående rättigheter inom det immaterialrättsliga området (EGT L 346, 27.11.1992, s. 61); rådets direktiv 93/83/EEG av den 27 september 1993 om samordning av vissa bestämmelser om upphovsrätt och närstående rättigheter avseende satellitsändningar och vidaresändning via kabel (EGT L 248, 6.10.1993, s. 15); rådets direktiv 93/98/EEG av den 29 oktober 1993 om harmonisering av skyddstiden för upphovsrätt och vissa närstående rättigheter (EGT L 290, 24.11.1993, s. 9); Europaparlamentets och rådets direktiv 96/9/EG av den 11 mars 1996 om rättsligt skydd för databaser (EGT L 77, 27.3.1996, s. 20); Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället (EGT L 167, 22.6.2001, s. 10); Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/84/EG av den 27 september 2001 om upphovsmannens rätt till ersättning vid vidareförsäljning av originalkonstverk (följerätt) (EGT L 272, 13.10.2001, s. 32).

konkurrensvillkor inom EU när det gäller regler och villkor för förvaltning av rättigheter också säkerställas. I detta meddelande drar kommissionen slutsatser av det genomförda samrådet och föreslår påkallad uppföljning.

1. FÖRVALTNING AV RÄTTIGHETER PÅ DEN INRE MARKNADEN

1.1. Förvaltning av rättigheter - bakgrund och viktiga inslag

1.1.1. Förvaltning av rättigheter - olika kategorier och metoder

Vid sidan av de mer allmänna ekonomiska målen att stimulera investeringar, tillväxt och nya arbetstillfällen tjänar skyddet av upphovsrätten även icke-ekonomiska syften, såsom kreativiteten, den kulturella mångfalden och den kulturella identiteten. Upphovsmän till litterära eller konstnärliga verk och innehavare av närstående rättigheter har ensamrätt att tillåta eller förbjuda olika typer av användning av deras verk eller annat material mot en avgift eller royalty. När ensamrätten inte kan hävdas gentemot enskilda eller individuell förvaltning inte är rimligt på grund av det stora antalet olika användningsområden har rättighetshavaren rätt till ersättning i stället.

Rättighetsförvaltningen kan skötas individuellt eller kollektivt. Ensamrätt förvaltas vanligtvis individuellt av rättighetshavarna själva, som ger licens till olika slags kommersiella användare, t.ex. förläggare eller producenter, eller via mellanhänder, såsom förläggare, producenter eller distributörer. Individuell förvaltning av rättigheter sker i regel genom licensavtal, som kan vara exklusiva eller icke-exklusiva, och som kan ge rätt till en viss slags användning eller all slags användning. Rättigheter till ersättning sköts vanligen av upphovsrätsorganisationer som fungerar som rättighetshavarnas förvaltare.

1.1.2. Nu gällande regelverk

På internationell nivå regleras kollektiv förvaltning i artiklarna 11a.2 och 13.1 i Bernkonventionen⁴ och artikel 12 i Romkonventionen⁵, där det står att medlemsstaterna får bestämma på vilka villkor vissa rättigheter får utövas (se ovannämnda artiklar i Bernkonventionen). I artikel 2.6 i Bernkonventionen berörs förvaltningen av rättigheter i och med att där fastställs att skyddet ska gälla för upphovsmannen och dem som övertagit dennes rättigheter. I artikel 14a.2 b i Bernkonventionen fastställs att vissa upphovsmän av filmverk inte kan utöva sina rättigheter separat.

På nationell nivå finns det betydande skillnader när det gäller både lagstiftning och praxis. När det gäller kollektiv förvaltning ser senare tids utveckling både i medlemsstaterna och de anslutande länderna ut att gå i olika riktningar.

På EU-nivå behandlas frågan i begränsad omfattning i gemenskapens regelverk via flera av direktiven. I fråga om individuell förvaltning av rättigheter bekräftas i regel i direktiven att ekonomisk ensamrätt kan överföras, överlåtas eller bli föremål för avtalade licenser, men

⁴ Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk av den 9 september 1886 (Parisakten i dess lydelse av den 28 september 1979).

⁵ Internationella konventionen om skydd för utövande konstnärer, framställare av fonogram och radioföretag av den 26 oktober 1961.

själva villkoren för förvaltningen av rättigheterna behandlas inte. Kollektiv rättighetsförvaltning berörs på flera ställen i direktiven genom hänvisningar till förvaltning via upphovsrättsliga organisationer, men de behandlar inte villkoren för rättighetsförvaltning i sig⁶.

1.2. Den inre marknadens betydelse för förvaltningen av rättigheter

1.2.1. Immaterialrättens landspecifika karaktär

Av hävd är det den lag som gäller där utnyttjandet sker som ska tillämpas på rättigheterna. Denna princip bekräftas i artikel 5.2 i Bernkonventionen och erkänns av de nationella domstolarna.

För EU:s del innebär detta att det upphovsrättsliga skyddet fastställs i respektive medlemsstat. Det finns ingen EU-upphovsrätt. Harmoniseringen av den materiella upphovsrätten har inte inriktats på att upphäva eller begränsa upphovsrättens landspecifika karaktär och rättighetshavarnas möjlighet att utöva sina rättigheter inom ett visst land. Landspecifikt utnyttjande är en princip som gemenskapsrätten erkänner och som har bekräftats av domstolen⁷, även om den i någon mån dämpat dess genomslagskraft. Domstolen har endast inskränkt principen i fråga om spridningsrättens konsumtion över hela EU då denna strider mot den fria rörligheten för varor och när det gäller konkurrensbestämmelser, om den uppkommer genom restriktiva avtal eller samordnade förfaranden eller missbruk av dominerande ställning.

1.2.2. Gränsöverskridande utnyttjande av upphovsrätt och närstående rättigheter

Den inre marknaden passar utmärkt för de flesta användningsformer eftersom den ger stordriftsfördelar.

I och med att den digitala miljön breder ut sig har gränsöverskridande handel med varor och tjänster som skyddas upphovsrättsligt eller på närstående sätt blivit regel, särskilt när det gäller rättigheterna mångfaldigande, överföring till allmänheten och tillgänglighållande. Dessa tre rättigheter berörs av digital överföring och harmoniserades därför genom direktiv 2001/29/EG.

1.2.3. Hinder för en inre marknad av förvaltning av rättigheter

På offlinesidan har licensiering alltså blivit alltmer gränsöverskridande, och på onlinesidan öppnar licensiering definitionsmässigt för gränsöverskridande verksamhet. Men det är lagen i det land där exploateringen äger rum som gäller vid licensiering, och om exploateringen sträcker sig över fler än en medlemsstat, gäller olika regler.

⁶ Se punkt 3.2.1.

⁷ Se mål 62/79, Coditel mot Ciné-Vog Films, REG 1980, s. 881; mål 262/81, Coditel mot Ciné-Vog Films, REG 1982, s. 3381. I Coditel II (p.14) klargjorde domstolen att ”lika lite som det kan uteslutas att vissa former för utövande av rättigheten kan vara oförenliga med bestämmelserna i artiklarna 59 och 60, lika lite kan det uteslutas att formerna för utövandet kan visa sig vara oförenliga med bestämmelserna i artikel 85, så snart dessa utgör ett medel för en konkurrensbegränsande samverkan, som har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrider konkurrensen inom den gemensamma marknaden”.

För den individuella rättighetsförvaltningen finns det olika regler om äganderätt och upphovsmannaskap, villkor för upphovsrättsliga avtal och kriterier för skydd. Villkoren för den kollektiva förvaltningen av rättigheter skiljer sig också åt medlemsstaterna emellan. Saknas det gemensamma goda styrelseformer för upphovsrätsorganisationer kan detta t.ex. skada både användare och rättighetshavare. Deras situation hotas av olikheter mellan vad som gäller i olika medlemsstater, liksom av bristen på tydlighet och rättssäkerhet. Ju mer dessa bestämmelser skiljer sig åt, desto svårare är det i princip att bevilja gränsöverskridande licenser och att upprätta licenser som gäller i flera eller alla medlemsstater.

1.2.4. EU-täckande licensiering

Under samrådet har många efterfrågat mer EU-täckande licensiering, särskilt de kommersiella användarna och i synnerhet för den växande marknaden på nätet⁸. I detta sammanhang kan EU-täckande licensiering användas som en övergripande term för att beskriva att en enskild upphovsrätsorganisation beviljar en licens för att utnyttja en rättighet i hela EU genom en enda transaktion.

Marknadsaktörerna söker avtalsmässiga och praktiska lösningar för att säkra tillräcklig tillgång till skyddade verk och andra alster över hela EU eller till och med över hela världen.

Direkta EU-licenser beviljades tidigare genom ramavtalet mellan upphovsmännens upphovsrätsorganisationer och fonogramproducenternas branschorganisation (avtalet mellan BIEM och IFPI) om rätten till mekaniskt mångfaldigande. På senare tid har upphovsrätsorganisationerna när det gäller överföring på elektronisk väg såsom webbutskänning och beställmusik genom direktuppspelning eller nedladdning anmält till kommissionen en rad överenskommelser när det gäller icke-ingripande eller ett undantag i enlighet med artikel 81 i EG-fördraget. Parternas avsikt är att en EU-licens i regel ska beviljas av organisationen i det land där innehållsleverantören är verksam. När det gäller rätten till offentligt framförande av musik har nästan alla större upphovsrätsorganisationer som företräder upphovsmän på försök ingått ett ömsesidigt avtal (det s.k. Santiago-avtalet), som ger var och en av dem rätt att bevilja licenser för flera länder för rätten till offentligt framförande online. Ännu en modell är fonogramproducenternas rätt till ersättning vid samsändning, dvs. en radio- eller TV-kanals samtidiga onlinetransmission via Internet av ljudinspelningar som ingår i deras utsändningar av radio- och/eller TV-signaler (det så kallade samsändningsavtalet). Användare (i detta fall sändningsföretag vars signaler har sitt ursprung i EES-området) kan få en EU-licens från vilken organisation som helst inom EES-området. Enligt en annan modell kan en EU-licens för onlineanvändning av konstverk och fotografier beviljas från vilken som helst av de deltagande upphovsrätsorganisationerna på samma villkor (*OnLineArt Agreement*).

⁸ I ett liknande sammanhang noterar kommissionen en ökande önskan om tillgång till skyddade satellitsända tv-utsändningar från en annan medlemsstat än den där tittarna är bosatta. Fastän nuvarande teknik för villkorad tillgång gör det fullt möjligt att avgöra exakt vilka de betalande tittarna inom mottagningsområdet för satellitsändningar är, resulterar affärsmodeller och avtalsmässiga arrangemang ofta i ett landspecifikt tjänsteutbud. Denna fråga har visserligen beröringspunkter med licensiering på EU-nivå som tas upp i detta avsnitt, men den är närmare kopplad till kontrollen av villkorad tillgång än till upphovsrätt och närstående rättigheter och licensiering av dem. Om detta, se kommissionens rapport om det rättsliga skyddet för elektroniska betaltjänster, KOM(2003) 198 slutlig, 24 april 2003, punkt 4.4.

Man måste först ta ställning till om marknaden ska tillåtas utveckla EU-täckande licensiering ytterligare, inom ramen för grundläggande regler om immaterialrättsligt skydd, även dess landspecifika drag, eller om gemenskapen ska tillgripa lagstiftning för att underlätta mer EU-täckande licensiering.

Först och främst bör noteras att en lagstiftningsåtgärd som innebär att rättighetshavare måste bevilja licens för hela EU skulle kunna vara liktydigt med en tvångslicens. Det hade då krävts en noggrann föregående bedömning av överensstämmelsen med gemenskapens internationella förpliktelser enligt Bernkonventionen och Romkonventionen samt de senare WIPO-fördragen om upphovsrätt och om framföranden och fonogram. En liknande prövning med hänsyn till artikel 295 i fördraget hade också varit påkallad. Dessa överväganden hindrar naturligtvis inte kommissionens befogenheter i detta avseende enligt artikel 82 i EG-fördraget i linje med kommissionens, förstainstansrättens och EG-domstolens praxis samt gemenskapens internationella skyldigheter.

Ett slagkraftigt alternativ vore att med hjälp av EU-lagstiftning slå fast att varje licens för rätten till överföring till allmänheten eller tillgängliggörande, åtminstone när det gäller gränsöverskridande verksamhet, per definition ger rätt till utnyttjande inom hela EU. Med denna lösning skulle överföringen till allmänheten eller tillgängliggörandet vara tillåten i vilken medlemsstat som helst om den har tillåtits i någon av EU:s övriga medlemsstater. Detta alternativ innebär att principen om landspecifikt utnyttjande delvis upphävs.

En mindre drastisk lösning vore att anta den modell som valts för satellitsändningar enligt direktiv 93/83/EEG när det gäller rätten till överföring till allmänheten och tillgängliggörande. Enligt denna modell ur artikel 1.2 b i direktivet uppkommer rätten till kommunikation endast i den medlemsstat där de programbärande signalerna under sändarföretagets kontroll och på dess ansvar förs in i en oavbruten överföringskedja som leder till satelliten och sedan ner till jorden. Om denna modell tillämpas på upphovsrätt och närstående rättigheter utan att parternas avtalsfrihet inskränks, vilket var fallet i direktiv 93/83/EEG, ger den dock inte nödvändigtvis önskat resultat i form av licenser som omfattar många länders territorier⁹. Den fastställer endast tillämplig lagstiftning och leder i sig inte till att utvidga licensen till mottagningsområdet i fråga. Ett annat alternativ vore att försöka inskränka ensamrätter till överföring till allmänheten och tillgänglighållande så att de endast kan utövas som en rätt till ersättning underkastad kollektiv förvaltning (varvid väl fungerande upphovsrättsorganisationer blir en förutsättning). Men eftersom dessa upphovsmannarättigheter och, i fallet tillgänglighållande, rättigheter även för innehavare av närstående rättigheter i både direktiv 2001/29/EG och WIPO-fördragen om upphovsrätt och om framföranden och fonogram anges och harmoniseras som ensamrätter, är detta eventuellt inte möjligt. Ett annat tänkbart alternativ skulle kunna vara att ge de kommersiella användarna möjlighet att välja vilken upphovsrättsorganisation inom EES som ska utfärda den licens som krävs. En sådan modell har inrättats genom samsändningsavtalet, som har ingåtts mellan de upphovsrättsorganisationer som företräder vissa rättighetshavare när det gäller onlineanvändning. De kombinerar valfrihet med ökade skyldigheter till öppenhet från upphovsrättsorganisationernas sida¹⁰.

⁹ Se Europeiska kommissionens rapport om tillämpningen av rådets direktiv 93/83/EEG om samordning av vissa bestämmelser om upphovsrätt och närstående rättigheter avseende satellitsändningar och vidaresändning via kabel, KOM(2002) 430 slutlig, 26.7.2002.

¹⁰ Se punkt 3.4.

För att ytterligare förbättra tillträdet till rättigheterna i fråga kan upphovsrättsorganisationerna på vissa villkor ges i uppdrag att utfärda EU-licenser. Också för denna lösning krävs effektiv och ansvarsfull kollektiv förvaltning av rättigheter i hela EU samt att det finns de ömsesidiga avtal som krävs mellan upphovsrättsorganisationerna så att de kan klarera rättigheter för andra territorier än sina egna.

I mindre ingreppsvänlig anda vore en annan modell att fokusera enbart på upphovsrättsorganisationernas kollektiva förvaltning, eftersom det främst är de som ansvarar för förvaltningen av de rättigheter där efterfrågan på EU-licenser har varit som starkast. Upphovsrättsorganisationerna har redan inrättat en gemensam kontaktpunkt för licensiering av respektive grupp av rättighetshavares världsrepertoar på det territorium där de är verksamma. Detta är en avsevärd fördel för såväl rättighetshavare som användare och bör inte äventyras. Samtidigt kan man verka för centraliserade licensarrangemang av det slag som beskrivs ovan genom att undanröja kvarvarande skillnader i medlemsstaternas lagstiftning när det gäller villkoren för kollektiv förvaltning och införa EU-regler inriktade på goda styrelseformer för upphovsrättsorganisationer.

1.2.5. System för förvaltning av digitala rättigheter (DRM-system)

I samband med diskussionerna om förvaltningen av upphovsrätt och närstående rättigheter i den digitala miljön har förvaltning av digitala rättigheter blivit en kärnfråga. Tillgängligheten till DRM-tjänster genom en teknisk infrastruktur för förvaltning av upphovsrätt och närstående rättigheter är relevant för såväl individuell som kollektiv förvaltning.

DRM-systemen kan användas för att klarera rättigheter, säkra betalning, kartlägga beteende samt skydda rättigheter. De är därför avgörande för att ta fram nya omfattande affärsmodeller med lågt transaktionsvärde, som inkluderar prissättningen av tillträde, användning och själva tjänsten, abonnemangsmodeller, finansiering genom reklamintäkter, kreditförsäljning eller avbetalningssystem. DRM-systemen är inte ett självändamål, utan ett medel för att uppnå ett visst mål och är som sådant ett viktigt verktyg – kanske det viktigaste verktyget – för att förvalta rättigheter på de nya digitala tjänsternas inre marknad.

Den rättsliga ramen för DRM-systemen fastställs i direktiv 2001/29/EG. Genom rättsligt skydd av tekniska åtgärder och elektronisk information om rättighetsförvaltning, som rättighetshavarna kan tillämpa på sitt skyddade innehåll, har man i EG-rätten fastställt juridiska parametrar för DRM-systemen och lagt grunden för deras utveckling. I artiklarna 6 och 7 samt i relevanta skäl behandlas skydd av tekniska åtgärder och av information om rättighetsförvaltning.

Medlemsstaterna måste även ta ställning till om tekniska åtgärder ska vidtas eller inte (skäl 35) när de föreskriver en rimlig ersättning i samband med undantaget för privat användning enligt artikel 5.2 b. I direktivet föreskrivs att medlemsstaterna ska uppnå en enhetlig tillämpning av undantagen. I vilken omfattning detta har uppnåtts när det gäller tillämpningen av kravet på rimlig ersättning kommer att bedömas när man ser över hur lagstiftningen har genomförts. Varje sådan översyn kommer bl.a. att inbegripa de kriterier som medlemsstaterna hänvisar till eller kommer att hänvisa till för att beakta tillämpning eller inte av tekniska åtgärder när de fastställer ersättningssystemen för undantag när det gäller privatkopiering. Kommissionen har ett särskilt uppdrag att göra det inom den kontaktkommitté som inrättas enligt artikel 12. En ökad tillgång till DRM-systemen och tjänsterna kan endast ge ett mervärde till rättighetshavarna och konsumenterna, om det bidrar till tillgång till skyddat

innehåll och underlättar slutanvändarnas tillgång till skyddat innehåll. Öppenhet när det gäller de kriterier som medlemsstaterna tillämpar eller kommer att tillämpa för att beakta tillämpningen eller inte av tekniska åtgärder måste därför säkerställas. Klarhet måste ges genom de tillämpningsbestämmelser som föreskrivs.

Man kan säga att den omfattande spridningen av DRM-systemen som ett sätt att ge rimlig ersättning slutligen kan göra de befintliga ersättningssystemen (t.ex. avgifter för att kompensera för privata kopior) överflödiga och därigenom motivera att de gradvis avvecklas. Samtidigt utgör DRM-systemen för närvarande en politisk lösning för att säkerställa en lämplig balans mellan de berörda intressena, oavsett om det rör sig om upphovsmännens eller andra rättighetshavares intressen eller legala användares intressen, konsumenters intressen eller andra berörda parter intressen (bibliotek, tjänsteleverantörer, innehållsproducenter...). Orsaken till detta är att DRM-systemen inte i sig utgör ett alternativ till upphovsrättspolitik när det gäller att fastställa parametrar för skydd av upphovsrätten eller undantag samt de begränsningar som traditionellt tillämpas i lagstiftningen. Därför ska kommissionen även inom ramen för kontaktkommittén enligt artikel 12 granska om handlingar som är tillåtna enligt lag har påverkats negativt genom användning av effektiva tekniska åtgärder (s.k. teknisk låsning).

I fråga om teknik som tillämpas på DRM-system slås i direktiv 2001/29/EG fast att den tekniska utvecklingen kommer att underlätta spridningen av skyddat innehåll, särskilt via nät. Det medges dock även att skillnader mellan de tekniska åtgärderna kan leda till inkompatibilitet mellan system inom gemenskapen.

Även om rättighetshavarna och de kommersiella användarna fortfarande måste välja lämplig affärsmodell och användningen av DRM-system och tjänster fortfarande är frivillig och marknadsstyr, förefaller en övergripande och driftskompatibel teknisk infrastruktur för DRM-systemen som bygger på samförstånd bland aktörerna vara en nödvändig och naturlig följd av det befintliga regelverket och en förutsättning för effektiv spridning och tillgång till skyddat innehåll på den inre marknaden.

Fullbordandet av den inre marknaden kommer att bättre tjäna allmänhetens intresse. I detta avseende har forskningsprojekt och standardiseringsinsatser mot öppna standarder fått bidrag på EU-nivå. Resultatet av detta har bidragit till att visa att en driftskompatibel infrastruktur kan inrättas. Som visades genom CEN/ISSS rapport om DRM-standardisering och driftskompatibilitet finns det kommersiellt tillgängliga lösningar som har använts i viss utsträckning på marknaden, även om driftskompatibiliteten mellan dem återstår att diskutera. I brist på betydande framsteg när det gäller genomförandet av driftskompatibla DRM-system och tjänster inom en snar framtid planerar man en rekommendation för att förstärka kravet på driftskompatibilitet för DRM-systemen och tjänsterna. En sådan rekommendation skulle omfatta offentliggörandet av tillgängliga öppna standarder på grundval av vilka övergripande och driftskompatibla DRM-system och tjänster kan tillhandahållas. På detta sätt kan man undvika att den begynnande uppdelningen av marknaden blir ett faktum. Flera berörda parter har uttryckt vissa tvivel om den befintliga teknikens livskraft, vilket avskräckt somliga från att använda DRM-systemen. Liksom i fallet med alla skyddade tekniska system och anordningar kan risken för att DRM-systemen ska kringgåas inte helt undanröjas. Att skydda DRM-systemen mot kringgående och mot tillverkning och saluföring av anordningar för kringgående samt skydda upphovsrätt och närstående rättigheter mot varje form av piratverksamhet är således en nödvändig förutsättning för att minska risken så långt det är möjligt och att säkerställa en legitim användning av skyddat innehåll och godkännande bland

såväl rättighetshavare och kommersiella användare som konsumenter. Att konsumenterna accepterar DRM-systemen är nyckeln till framgång, men någon sådan bred acceptans har man ännu inte uppnått. Rättighetshavare, kommersiella användare och regeringar har börjat - och bör fortsätta - informera och utbilda allmänheten om sambandet mellan det medium man väljer för spridningen och priset samt lägga grunden för en licensiering av skyddat digitalt innehåll som vederlägger uppfattningen om att om det finns skyddat innehåll på Internet är det nödvändigtvis kostnadsfritt. Om man gör det, bör både valfriheten (när det gäller utrustning, nätverk, tjänster och innehåll) och samtidigt skydd av privatlivet (inbegripet säkerställande av säkerheten) bibehållas som viktiga delar som bidrar till konsumenternas förtroende. Fastän både DRM-systemen och ersättningssystemen är utformade för att förvalta och underlätta tillgången till skyddat innehåll har de olika funktion och olika syften. Ersättningssystem som förvaltas av effektiva upphovsrättsorganisationer i egenskap av förvaltare ger potentiella slutanvändare tillträde samtidigt som man tillvaratar samtliga rättighetshavares intressen, även små rättighetshavare och privatpersoner. DRM-system som nyttjas av enskilda rättighetshavare ger tillträde på rättighetshavarens villkor, eftersom dessa system grundar sig på ensamrätt (att tillåta eller förbjuda utnyttjande).

Man bör i princip överlåta åt aktörerna att fatta beslutet om vilket system för förvaltning av rättigheter man föredrar och utvecklingen av marknaden kommer i slutändan att bero på den relevanta upphovsrättspolitiken. I detta avseende är det viktigt med en nära övervakning av marknaden utveckling för att se till att allmänhetens intresse bevaras.

1.3. Slutsatser

Funderingarna om hur rättighetsförvaltning på den inre marknaden ska skötas bör baseras på de principer som ligger till grund för det immaterialrättsliga skyddet. En operativ ram för såväl den individuella som den kollektiva förvaltningen och saluföringen av upphovsrättigheter och närstående rättigheter är en förutsättning för att bevara och vidareutveckla den potential som genom immaterialrätten skapas för kreativiteten, ekonomin, den inre marknaden funktion och för samhället som helhet.

De nuvarande och blivande EU-medlemsstaternas lagstiftning på detta område håller på att utvecklas i samband med framväxten av ny teknik och nya marknader. I gemenskapens regelverk om upphovsrätt och närstående rättigheter hänvisas till förvaltning av rättigheter, men det innehåller inga separata bestämmelser om just detta. Eftersom det inte finns någon gemensam upphovsrätt, fastställer och säkrar varje medlemsstat det upphovsrättsliga skyddet på det egna territoriet. Ändå har förvaltning av rättigheter blivit en gränsöverskridande verksamhet i allt större utsträckning.

Utvecklingen av DRM-systemen bör i princip bygga på acceptans från alla aktörer, inbegripet konsumenter, samt på de lagstiftande organens upphovsrättspolitik. Om rättighetshavarna och användarna, särskilt konsumenterna, ska kunna använda DRM-systemen och tjänsterna i hela EU måste de dock vara driftskompatibla.

Det är fortsatt angeläget att bevaka utvecklingen på marknaden noga, särskilt genom fortlöpande kontakter med alla inblandade aktörer.

2. INDIVIDUELL FÖRVALTNING AV RÄTTIGHETER

2.1. Huvuddrag

Individuell förvaltning av rättigheter har i viss utsträckning tagits upp i direktiv i EU: s regelverk. Direktiv 2001/29/EG bekräftar i skäl 30 att ensamrätt till mångfaldigande, överföring till allmänheten inklusive tillgänglighållande, och distribution (för upphovsmän) kan överföras, överlåtas eller bli föremål för avtalslicenser utan att detta påverkar relevant nationell lagstiftning om upphovsrätt och närstående rättigheter. Liknande bestämmelser finns i artiklarna 2.4, 7.2 och 9.4 i direktiv 92/100/EEG om uthyrnings- och utlåningsrättigheter och vissa upphovsrätten närstående rättigheter inom det immaterialrättsliga området. Dessutom innehåller artikel 2.5 och 2.6 i direktiv 92/100/EEG särskilda bestämmelser om presumtioner som gäller överförandet av rättigheter.

2.2. Frågeställningar

2.2.1. Äganderätt till rättigheter

Individuell förvaltning av rättigheter grundar sig på den ursprungliga äganderätten: Den ursprungliga upphovsrättsinnehavaren till ett verk är i princip den fysiska person som skapade det. Vissa rättsordningar medger dock även juridiska personer som ursprungliga rättighetsinnehavare.

När det gäller frågan om upphovsmannarätt till audiovisuella verk har en viss harmonisering skett på EU-nivå. Alla medlemsstater anger t.ex. åtminstone huvudregissören till ett audiovisuellt verk som en av upphovsmännen till verket. Denna fråga togs upp mer i detalj i kommissionens rapport av den 6 december 2002¹¹.

2.2.2. Lagstadgade villkor för överförande av rättigheter

Överförande av rättigheter gäller överförandet av upphovsmannens eller den utövande konstnärens ekonomiska rättigheter (i egenskap av ursprunglig skapande rättighetshavare) till tredje man genom överlåtelse eller licens¹². Upphovsrätten i de flesta av medlemsstaterna innehåller skyldigheter för de avtalsslutande parterna när det gäller rättighetsöverföringens omfång (t.ex. begränsningar för överförandet av rättigheter som rör nyttjandeformer som är kända eller förutsägbara vid den tidpunkt då avtalet om upphovsrätt ingås eller regler om hävning av avtalet). Sådana villkor varierar från den ena medlemsstaten till den andra.

De flesta medlemsstater har dessutom vissa formkrav (vanligen en skriftlig handling) för att överlåtelser eller licenser ska vara giltiga.

¹¹ Rapport från kommissionen till rådet, Europaparlamentet och Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om frågan om upphovsmannarätt till filmverk och audiovisuella verk i gemenskapen, KOM(2002) 691 slutlig, 6.12.2002.

¹² Överlåtelse är en exklusiv och definitiv rättighetsöverföring. Licensiering är en tillåtelse att utföra en handling som annars hade varit ett intrång i upphovsrätten eller den närstående rättigheten. En licens kan vara exklusiv eller icke-exklusiv.

2.2.3. *Avtalsinnehåll och tolkning av avtal*

I många medlemsstater tolkas upphovsrättsliga avtal restriktivt. Detta innebär att varje överförande av rättigheter tolkas snävt i överensstämmelse med syftet för det och, när det gäller vissa medlemsstater, vid tveksamhet till förmån för upphovsmannen eller den utövande konstnären.

När det gäller ersättningen tillämpar de flesta medlemsstaterna grundregeln att de avtalsslutande parterna ska fastställa den summa som ska utbetalas till upphovsmannen eller den utövande konstnären. Men vissa medlemsstater kräver att betalningen ska beräknas som proportionell eller rättvis andel. Avtalet kan omförhandlas om den överenskomna ersättningen inte står i rimlig proportion till de förtjänster verket genererar (t.ex. bästsäljarklausul eller tillämpning av en rättvis princip).

2.3. **Slutsatser**

Medlemsstaterna och de anslutande länderna förefaller ha väsentligt likartad syn i en rad viktiga frågor som rör förvaltningen av individuella rättigheter.

För närvarande förefaller de upphovsrättsliga bestämmelserna i medlemsstaterna överensstämma tillräckligt för att det inte ska krävas omedelbara insatser på EU-nivå. Utvecklingen i medlemsstaterna har för närvarande inte gett upphov till några särskilda problem när det gäller den inre marknadens sätt att fungera, men kommissionen kommer även fortsättningsvis att bevaka frågan.

3. **KOLLEKTIV FÖRVALTNING AV RÄTTIGHETER**

3.1. **Hur kollektiv förvaltning fungerar**

3.1.1. *Utvecklingen av en gemensam förvaltning av rättigheter*

På grund av såväl antalet användningsområden som användare och involverade rättighetshavare har det varit opraktiskt att utfärda licenser för dessa rättigheter individuellt, vilket framgår av ovanstående. Detta gäller särskilt de ekonomiska rättigheterna. Följaktligen har rättighetshavarna ombud som åtar sig att gemensamt utfärda licenser av verken. På liknande sätt har användarna föredragit en enda kontaktpunkt (one-stop-shop) när de sökte licens när det gäller villkoren för både tillstånd och betalning.

Mot bakgrund av fördelarna med kollektiv förvaltning för de ekonomiska rättigheterna krävs enligt flera lagstiftningar obligatorisk kollektiv förvaltning, dvs. sådana rättigheter måste förvaltas av upphovsrättsorganisationer.

3.1.2. *Huvuddragen för kollektiv förvaltning*

Upphovsrättsorganisationen har funktion av en förvaltare och förvaltar, övervakar, samlar in och fördelar utbetalningen av royalties vanligen för en hel grupp rättighetshavare i enlighet med nationell lag i organisationens land och inom detta land.

Upphovsrättsorganisationerna förvaltar rättigheter när det gäller såväl musik och litterära verk som audiovisuella arbeten, produktioner och framträdanden när det gäller verksamhet som

överföring och vidareändring till allmänheten, mekaniskt mångfaldigande, reprografi, utlåning till allmänheten, upphovsmannens följerätt, privat kopiering eller vissa utbildningsändamål. De flesta upphovsrättsorganisationer ingår i ett nätverk av korsvisa avtal genom vilka rättigheterna är föremål för korsvisa licenser mellan organisationer i olika medlemsstater.

Ur användarnas synvinkel har därför upphovsrättsorganisationerna en nyckelposition när det gäller att utfärda licenser för vissa rättigheter, eftersom de ger tillgång till ett generellt utbud av rättigheter. Upphovsrättsorganisationernas fungerar i detta avseende som en enda kontaktpunkt (one-stop-shop) för licensiering. Kollektiv förvaltning gör det även möjligt för särskilda rättighetshavare, antingen de är företag eller inte, på en mindre lukrativ marknad eller på en nischmarknad, eller som inte förfogar över tillräcklig förhandlingsförmåga, att förvalta sina rättigheter på ett effektivt sätt. Ur detta perspektiv har upphovsrättsorganisationerna ett gemensamt socialt ansvar för rättighetshavarna att se till att alla kan dra nytta av sina immateriella rättigheter till en rimlig kostnad.

3.2. Rättsligt regelverk

3.2.1. Kollektiv förvaltning i gemenskapens regelverk

Direktiven i gemenskapens regelverk om upphovsrätt och närstående rättigheter innehåller i många fall hänvisningar till förvaltning genom upphovsrättsorganisationer. I direktiv 92/100/EEG om harmonisering av rätten till skälighetsersättning tas i artikel 4.3 och 4.4 kollektiv förvaltning upp som en modell för förvaltning av den. Enligt artikel 9 i direktiv 93/83/EEG är kollektiv förvaltning obligatorisk för rättigheter för vidareutsändning via kabel. Artikel 1.4 i det direktivet innehåller en definition av termen "kollektiv organisation"¹³ (anm.: I detta meddelande används termen "upphovsrättsorganisation").

I direktiv 2001/29/EG om upphovsrätt i informationssamhället nämns inte kollektiv förvaltning i lagtexten. När det gäller rätten till tillgänglighållande tas i skäl 26 dock upp önskan om att uppmuntra kollektiva licensavtal, så att ersättning för de berörda rättigheterna lättare kan ges ut för de tjänster som programföretag tillhandahåller på begäran vilka avser radio- och televisionsprogram som innehåller musik från kommersiella fonogram. Slutligen framgår det tydligt av skälen 17 och 18¹⁴ att kollektiv förvaltning är relevant för direktivet.

Kollektiv förvaltning förefaller även de facto att utgöra grunden för upphovsmannens följerätt enligt direktiv 2001/84/EG, även om det inte är obligatoriskt. Direktiven i regelverket har överlåtit till medlemsstaterna att reglera verksamheten i upphovsrättsorganisationerna, och endast de två senaste direktiven 2001/29/EG och 2001/84/EG innehåller uppmaningar om att säkerställa ökad öppenhet och effektivitet när det gäller verksamheten i upphovsrättsorganisationerna.

¹³ Artikel 1.4 i satellit- och kabeldirektivet lyder: "I detta direktiv avses med "kollektiv organisation" en organisation som har som enda eller huvudsakliga uppgift att handha eller förvalta upphovsrättigheter eller närstående rättigheter".

¹⁴ Skäl 17 lyder: "I synnerhet mot bakgrund av de krav som den digitala miljön medför är det nödvändigt att säkerställa att rättighetsförvaltande organisationer uppnår en högre grad av rationalisering och överblick i fråga om efterlevnaden av konkurrensreglerna". Skäl 18 lyder: Detta direktiv påverkar inte bestämmelserna i medlemsstaterna när det gäller förvaltning av rättigheter, t.ex. kollektiva licenser med utsträckt verkan."

3.2.2. Kollektiv förvaltning i nationell rätt

Kollektiv förvaltning av rättigheter av upphovsrättsorganisationer regleras i större eller mindre utsträckning i lag i de flesta medlemsstater. Det finns dock betydande skillnader när det gäller både lagstiftning och praxis. Dessutom utvecklas medlemsstaternas och de anslutande staternas lagstiftning om kollektiv förvaltning kontinuerligt. I t.ex. Frankrike, Belgien, Nederländerna, Luxemburg och Portugal har ny lagstiftning antagits eller föreslagits i syfte att göra upphovsrättsorganisationernas förvaltning mer öppen och förbättra deras ansvarighet. Det tycks som om sådan lagstiftning inte nödvändigtvis har samma struktur och mål.

3.3. Samråd om kollektiv förvaltning på den inre marknaden

Ända sedan diskussionerna på EU-nivå om upphovsrätt i informationssamhället inleddes på 90-talet, har förvaltning av rättigheter i allmänhet och kollektiv förvaltning av rättigheter i synnerhet stått i centrum och diskuterats vid var och en av de fyra internationella upphovsrättskonferenser som kommissionen har anordnat¹⁵. År 1996 lade kommissionen fram sina inledande synpunkter i meddelandet om uppföljning av grönboken från 1995. Dessutom anordnade kommissionen i november 2000 ett tvådagarsseminarium utslutande om kollektiv rättighetsförvaltning.

De allmänna slutsatserna av dessa samråd var av tre slag. För det första rådde det ett övergripande samförstånd om att man inte kunde genomföra den inre marknaden för rättigheter och undantag utan tillräcklig samsyn om hur dessa rättigheter utövades. För det andra ligger kollektiv förvaltning inom flera sektorer av marknaden i rättighetshavarnas och användarnas intresse. De flesta aktörer är överens om upphovsrättsorganisationernas ekonomiska, kulturella och sociala funktioner. För det tredje uppmanas allmänt till en ökad grad av samstämmighet när det gäller villkoren för upphovsrättsorganisationerna att öka sin effektivitet och uppnå mer tillgänglig licensiering särskilt på EU-nivå. Kommissionen konstaterar dock att den uppfattning som kommersiella användare, konsumenter och även rättighetshavarna själva har om kollektiv förvaltning varierar avsevärt. Detta har resulterat i ganska olika ståndpunkter såväl i medlemsstaterna som på EU-nivå.

Kritiken från användarhåll gäller särskilt avgifterna, övervakningen av upphovsrättsorganisationerna och tillträde till domstolar eller skiljedomsförfaranden. På senare tid har den breddats till att även omfatta de administrativa avgifter som organisationerna tar ut, utdragna förhandlingar, påstådda brister i deras interna beslutsfattande och en uppenbar brist på öppenhet när det gäller prissättning. Kollektiv förvaltning är även föremål för kritik från vissa rättighetshavare. De som har tillräcklig förhandlingsstyrka, t.ex. större fonogramframställare, försöker i allt större utsträckning undvika att vara beroende av upphovsrättsorganisationer för att förvalta sina rättigheter. Ur deras synvinkel har digitaliseringen när det gäller att underlätta vattenstämpling, identifiering och spårning av användning av verket i princip gjort det möjligt för rättighetshavare att individuellt kontrollera tillstånd och utbetalningen av royalties. På så sätt ifrågasätts rollen för kollektiv förvaltning av rättigheter.

¹⁵ Florens (1996), Wien (1998), Strasbourg (2000) och Santiago de Compostela (2002).

Denna uppfattning delas inte nödvändigtvis av rättighetshavare med sämre förhandlingsstyrka, eftersom de kan förvalta vissa rättigheter endast via upphovsrättsorganisationerna. Men de flesta rättighetshavare skulle vilja ha ökad flexibilitet från upphovsrättsorganisationernas sida när det gäller förvärv av rättigheter och för ökat inflytande på utdelningen av royalties. Dessutom, med avseende på ömsesidiga avtal, har rättighetshavare till närstående rättigheter oroat sig för att systemet med s.k. "B"-avtal, där det inte överförs några pengar och varje organisation inkasserar och fördelar royalties i det egna landet endast till sina egna rättighetshavare, inte fungerar väl mellan de organisationer som förvaltar närstående rättigheter¹⁶.

3.4. Kollektiv förvaltning av rättigheter och konkurrens

När det gäller tillämpningen av EU:s konkurrensregler på upphovsrättsorganisationer brukar domstolen och kommissionen ingripa på något av följande tre områden: 1. Förhållandet mellan upphovsrättsorganisationerna och deras medlemmar. 2. Förhållandet mellan upphovsrättsorganisationerna och användarna. 3. Inbördes relationer mellan olika upphovsrättsorganisationer. Den senaste tidens tekniska utveckling, t.ex. Internet, har tvingat kommissionen att ompröva vissa av de principer man tidigare hade fastställt för området.

1. Ur rättighetshavarnas synvinkel fungerar upphovsrättsorganisationerna som förvaltare, de förvaltar deras rättigheter och intressen. Grunden för förhållandet mellan upphovsrättsorganisationerna och deras medlemmar är fortfarande den som fastställdes av kommissionen i de tre GEMA-besluten¹⁷, särskilt med hänsyn till i vilken utsträckning artiklarna 81 och 82 i EG-fördraget tillåter organisationerna att kräva av medlemmarna att de överlåter rättigheterna till alla utnyttjandeformer för ett musikverk. Kommissionen anser att det, i ljuset av den tekniska utvecklingen (t.ex. nätbaserade tjänster), kan vara rimligt att ompröva de "GEMA-kategorier" som fastställdes på 70-talet. I ett senare fattat beslut fann kommissionen att en upphovsrättsorganisation som kräver i sina stadgar att upphovsmannen ska överlåta alla sina rättigheter, även utnyttjande via Internet, missbrukar sin dominerande ställning i den mening som avses i artikel 82 a i fördraget, men bara om det rör sig om ett påtvingat oskäligt affärsvillkor¹⁸. När det gäller medlemskap i upphovsrättsorganisationer har kommissionen också slagit fast att en sådan organisation i dominerande ställning inte får utestänga rättighetshavare från andra medlemsstater¹⁹.

2. Förhållandet mellan upphovsrättsorganisationer och användare omfattar tre frågeställningar: effekterna på handeln mellan medlemsstaterna, den materiella räckvidden på licenserna till användarna och avgiftsnivån för licensinnehavare. Till exempel får en upphovsrättsorganisation i dominerande ställning (ofta monopolställning) med hänsyn till artikel 82 inte vägra ge en användare licens utan legitim förklaring. Domstolen har klargjort

¹⁶ Anm.: Genom s.k. "A"-avtal föreskrivs ett ömsesidigt överförande av insamlade royalties utan några tidsfrister för krav eller överförande.

¹⁷ GEMA I, beslut av den 20 juni 1971, EGT L 134, s. 15; GEMA II, beslut av den 6 juli 1972, EGT L 166, s. 22; GEMA III, beslut av den 4 december 1981, EGT L 94, s. 12.

¹⁸ Banghalter & Homem Christo mot Sacem (det s.k. "Daftpunk"-beslutet), ärende COMP/C2/37.219, beslut av den 6 augusti 2002, finns på <http://europa.eu.int/comm/competition/antitrust/cases/decisions/37219/fr.pdf>

¹⁹ GEMA I, beslut av den 20 juni 1971, EGT L 134, s. 15; GVL, beslut av den 29 oktober 1981, EGT L 370, s. 49.

att upphovsrättsorganisationer inte får vidta samordnade åtgärder som leder till att användare utanför deras territorium systematiskt vägras direkt tillgång till deras utbud, men att ett möjligt motiv till en sådan vägran skulle kunna vara att det är omöjligt att övervaka användningen på det främmande territoriet²⁰. När det gäller avgifterna har domstolen noterat att en av de tydligaste skillnaderna mellan upphovsrättsorganisationerna i medlemsstaterna gäller nivån på driftkostnaderna. Enligt domstolen går det inte att utesluta att bristande konkurrens på marknaden är orsak till de höga administrativa kostnaderna och den höga nivån på royalties²¹. Domstolen förklarade vidare att artikel 82 i fördraget måste tolkas som att en upphovsrättsorganisation i en given medlemsstat missbrukar sin dominerande ställning om den utsätter sina handelsparter för oskäligen villkor, nämligen genom att tillämpa avsevärt högre avgifter än dem som gäller i andra medlemsstater utan att kunna motivera skillnaden med objektiva och relevanta omständigheter²².

3. Ömsesidiga avtal mellan upphovsrättsorganisationerna behandlades i målen Tournier och Lucazeau²³ 1989. Domstolen slog fast att de ömsesidiga överenskommelser om företrädande som upphovsrättsorganisationerna i EU har ingått inte i sig faller under artikel 81.1 i fördraget, förutsatt att inga samordnade åtgärder och ingen ensamrätt går att påvisa. Följaktligen uppfattades de ömsesidiga avtalen om att företräda varandra ekonomiskt försvarbara i ett sammanhang där fysisk övervakning av användningen av upphovsrättigheterna krävs. Genom kommissionens nyligen fattade samsändningsbeslut²⁴ anpassas de gällande principerna till onlinemiljön och omprövas rättighetsförvaltningsverksamheten mot EU:s konkurrensregler. På grund av att det saknas landgränser i Internetmiljön och att produkterna har digitala format kan användarna vända sig till valfri upphovsrättsorganisation i EES som är medlem i kontaktpunktssystemet (one-stop-shop) för licensiering. Vidare åtog sig parterna att förbättra tydligheten när det gäller avgifterna genom att särskilja den avgift som täcker royalty från den avgift som ska täcka de administrativa kostnaderna. På detta sätt kan användarna se vilka upphovsrättsorganisationer i EES som är effektivast och söka licenser hos upphovsrättsorganisationer som håller låga priser.

3.5. Frågor som kräver lagstiftning

Även om konkurrensbestämmelserna förblir ett effektivt instrument för att reglera marknaden och upphovsrättsorganisationernas beteende, kan en inre marknad för kollektiv förvaltning av rättigheter bäst uppnås om upphovsrättsorganisationernas förvaltning enligt konkurrensbestämmelserna genomförs genom inrättandet av en rättslig ram om goda styrelseformer.

Resultaten av samrådet pekar mot lagstiftning grundad på upphovsrättsliga principer, vilket bör säkerställa att den inre marknaden fungerar väl för alla aktörer när det gäller kollektiv förvaltning. Ska det gå att åstadkomma likvärdiga konkurrensvillkor för kollektiv förvaltning

²⁰ Dom av den 13 juli 1989 i mål 395/87, brottmål mot Jean-Louis Tournier, REG 1989, s. 2521.

²¹ Se föregående fotnot.

²² Dom av den 13 juli 1989 i mål 110/88, 241/88 och 242/88, Lucazeau mot SACEM, REG 1989, s. 2811.

²³ Se ovan.

²⁴ Ärende COMP/C2/38.014 IFPI Samsändning, beslut av den 8 oktober 2002, EUT L 107, 30.4.2003, s. 58.

på den inre marknaden krävs det att kollektiv rättighetsförvaltning harmoniseras på följande punkter:

3.5.1. Etablering och form för upphovsrättsorganisationer

Skiftande villkor och ett antal modeller finns för att bilda en upphovsrättsorganisation. Upphovsrättsorganisationerna kan vara ett kooperativ, en allmännyttig organisation, en vinstdrivande eller ideell organisation. Det framgick av samrådet att upphovsrättsorganisationens effektivitet uppenbarligen inte är knuten till dess rättsliga form. En upphovsrättsorganisation kan bildas i vederbörlig ordning i den form den väljer eller som krävs enligt nationell lagstiftning, så länge den uppfyller kraven i relevant nationell lagstiftning som gäller en sådan organisation och under förutsättning att respektive nationell lagstiftning inte har några diskriminerande effekter. Artiklarna 82 och 86 i fördraget är tillämpliga om upphovsrättsorganisationen inrättas som ett legalt monopol eller om den får särskilda rättigheter enligt nationell lagstiftning.

Eftersom upphovsrättsorganisationerna i sin roll som rättighetshavarnas förvaltare har ett särskilt ansvar på grund av sina ekonomiska, kulturella och sociala funktioner, bör samma villkor gälla för att bilda en upphovsrättsorganisation i alla medlemsstater. För att främja goda styrelseformer förefaller det nödvändigt med gemensamma EU-regler om vilka personer som får bilda en organisation, vad den får ha för form, hur dess effektivitet, driftskapacitet och redovisningsskyldigheter ska styrkas samt vilket antal företrädare rättighetshavare som ska anses tillräckligt.

3.5.2. Upphovsrättsorganisationernas förhållande till användarna

Upphovsrättsorganisationerna representerar vanligen en omfattande om än inte världsomspännande katalog och har en monopolställning när det gäller att förvalta rättigheter på sitt verksamhetsområde. Detta ger dem en exklusiv och stark ställning gentemot användarna. De flesta uppskattar denna ställning, eftersom det gör det möjligt för upphovsrättsorganisationerna att fungera som kontaktpunkter (one-stop-shop) för att utfärda licenser. Men användarna uttrycker visst missnöje med kollektiv förvaltning, och vanligen gäller kritiken avgifterna de måste betala och licensieringsvillkoren. Organisationerna borde tvingas att publicera sina avgifter och ge licenser på rimliga villkor. Det är vidare viktigt för användarna att kunna ifrågasätta avgifterna genom att vända sig till domstolar, för ändamålet särskilt inrättade medlingsinstanser, eller kunna få hjälp av myndigheter med tillsynsplikt över upphovsrättsorganisationer.

När det gäller licensieringsvillkor kan det noteras att i vissa medlemsstater är upphovsrättsorganisationernas skyldighet att ge licenser kombinerad med en regel om att licenserna ska ges på lämpliga eller rimliga villkor. Samtidigt bör användning utan ersättning inte tillåtas. Vissa medlemsstater föreskriver att de potentiella användare som ifrågasätter upphovsrättsorganisationernas avgifter, endast kan fortsätta att utnyttja rättigheterna om de har deponerat en viss summa hos upphovsrättsorganisationen. Dessa principer bör tillämpas inom hela EU så att man kan främja eller säkra tillgången till skyddade verk och andra alster på rimliga villkor.

3.5.3. Upphovsrättsorganisationernas förhållande till rättighetshavarna

Vanligen agerar endast en upphovsrättsorganisation som förvaltare för varje grupp rättighetshavare på det berörda territoriet. Det är den enda kontrollen på marknaden när det gäller kollektiv förvaltning av deras rättigheter. Det är därför synnerligen viktigt att upphovsrättsorganisationerna iakttar principerna god förvaltningssed, icke-diskriminering, öppenhet och ansvarighet i sina relationer med rättighetshavarna. Dessa principer bör tillämpas på förvärv av rättigheter (uppdraget), på villkor för medlemskap (inklusive medlemskapets upphörande), på representationsvillkor och på rättighetshavarnas ställning inom organisationen (rättighetshavarens tillgång till interna handlingar och ekonomisk redovisning av utdelning samt licensrelaterade intäkter och avdrag, verkligt inflytande på beslutsprocessen samt på organisationens sociala och kulturella policy). När det gäller uppdraget bör rättighetshavarna tillerkännas rimlig flexibilitet vad beträffar varaktighet och omfattning. Vidare och med hänsyn till systemen för förvaltning av digitala rättigheter (DRM-system) bör rättighetshavarna i princip ha möjlighet, om inget annat föreskrivs i lagen, att förvalta vissa av sina rättigheter individuellt.

3.5.4. Extern kontroll av upphovsrättsorganisationerna

I vissa medlemsstater kontrolleras upphovsrättsorganisationerna av offentliga myndigheter eller särskilda instanser i varierande omfattning och med varierande resultat. Denna yttre kontroll gäller organisationernas agerande, arbetssätt, kontroll av avgifter och licensieringsvillkor samt tvistlösning. Ur den inre marknadens synvinkel är de befintliga skillnaderna när det gäller kontroll av upphovsrättsorganisationerna betydande och man kan inte bortse från dem. Olikheter i tillsynsbestämmelser mellan medlemsstaterna är problem både för rättighetshavare och användare, mot bakgrund av att de flesta upphovsrättsorganisationerna har en monopolställning och ett nätverk av ömsesidiga avtal. Därför bör det i alla medlemsstater finnas adekvata instrument för extern kontroll. Med hänsyn till den inre marknaden förefaller det meningsfullt att lägga en gemensam grund bestående av vissa externa tillsynselement och tillhandahålla särskilda instanser (t.ex. specialdomstolar, förvaltningsinstanser eller skiljedomsnämnder) i alla medlemsstater samt enas om deras behörighet, sammansättning och huruvida avgörandena ska vara tvingande eller inte.

3.6. Slutsatser

Ska man lyckas med en verklig inre marknad både för traditionellt och nätbaserat utnyttjande av upphovsrättigheter behöver den kollektiva rättighetsförvaltningen harmoniseras på flera punkter. Då kunde denna förvaltningsform fås att fungera väl inom hela EU och fortsatt erbjuda ett meningsfullt alternativ när det gäller rättighetsförvaltning åt både rättighetshavare och användare. Harmoniseringen av den kollektiva förvaltningen bör styras av de upphovsrättsliga principerna och den inre marknadens behov. Den bör inriktas på ökad effektivitet och öppenhet samt lika konkurrensvillkor när det gäller vissa aspekter av kollektiv rättighetsförvaltning. Det förefaller inte längre finnas något annat realistiskt alternativ än lagstiftning. Att förlita sig på "mjuk lagstiftning", t.ex. etiska regler som marknadsaktörerna själva kommer överens om, förefaller inte vara något hållbart alternativ. Genom slutsatserna från samrådet bekräftas behovet av kompletterande åtgärder när det gäller de aspekter av den kollektiva förvaltningen som påverkar den gränsöverskridande handeln och som har utpekats som ett hinder för den inre marknaden. Med denna inriktning på insatserna kan man utan att frångå subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna harmonisera den kollektiva

förvaltningen på vissa punkter. För att uppnå de mål som anges i detta meddelande tänker kommissionen föreslå en rättsakt om vissa aspekter på den kollektiva förvaltningen och om goda styrelseformer för upphovsrättsorganisationer. Detta lagstiftningsinitiativ, som kommer att bli föremål för allmänt samråd, ska ta hänsyn till den senaste tidens utveckling på marknaden och till lagstiftningen i de nuvarande och nya medlemsstaterna.